

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 109 (13409)

1987 чылдың май 9, суббота

1925 чылда
үндөөлөттүгү

Өрттө 3 көпөк

УЛУГ ТИИЛЕГЕ-БИЛЕ, ЭШТЕР!

«ФАШИЗМНИ ЧЫЛЧА ШАПКАНЫ, ДАЙЫННЫ ТИИЛЕГЕЛИГ ДООСКАНЫ — БҮГҮ-ДЕЛЕГЕЙ
УЖУР-ДУЗАЛЫГ, ЭРГИЛДЕ БОЛУШКУН БОЛГАН, СОЦИАЛ ДЕПШИЛГЕНИН ЧАА ОРУКТАРЫН, БӨМ-
БҮРЗЕККЕ ЧӨПТҮГ ЧОКУТКУН БОЛГАШ БЫЖЫГ ТАЙЫННЫН ПЕРСПЕКТИВАЗЫН КИЖИ ТӨРЕЛ-
ГЕТЕННИН МҮРНУНГА АЖЫТКАН».

М. С. ГОРБАЧЕВ.

Тийелгенин чырыткы-
лыг байырлады бистин
червиске 42 удаа кел-
ген. Совет кижилер ук
байырлады чурттуң бол-
гаш делегейин амыды-
ралында эргилде үе-чада
үезинде демдегелер эртий-
рип турар. Совет кижилер
СЭКП-ниң XXVII
съездинин бадылааны
чурттуң социал-экономи-
ктиң хөгжүлдүзүн дүргөде-

диринин стратегиязын ак
сеткилдиг күш-ажылы-
биле боттандырбышаан,
Төрөөн чуртуну күчү-
шылдынын быжыглап ту-
рар. Ада-чурттуң Улуг
дайыны 1418 хүн үргүл-
чүлээ. Делегей импери-
ализминин эң реаксылыг
отряды—герман фашизм
ын тийелгенин совет улус
бүгү-ле болдунар чүүл-
дерин кылган.

Совет улус, оон Чеп-
сектиң Күштери күштүг
дайынын бүгү талага —
политиктиң, шериг, эконо-
миктиң, идеологтук тала-
ларга тийлээ. Бо улуг
Тийелгенин чугула үн-
дөзүн болза, бо аар де-
миселге бүгү удуртула-
ны болдунга алган ленин-
чи партияга улустун бу-
зүрээни, а партиянын

улуска бүзүрөп,
ооларын маалдырыг деми-
селге мобилизастааны бо-
лур. Аар шыгалдалары
ны чылдарында чурт:
«Бүгү-ле чүвени фронт-
га, бүгү-ле чүвени тий-
елгеге!» деп кийгырыг-
биле ажылдап турган.

Бистин Тийелгенин
социал-депшилге болгаш
демократияже улустар-
нын шимчээшкенин
күштүг идигни берген,
бүгү бөмбүрзекке чөптүг
болгаш быжыг тайынын
бадыткаарына орукту
ажыткан.

Он-он, чүс-чүс чылдар
эртер, салгалдар солур,
мыңалда-даа совет улус-
туң Улуг Тийелгенин
изи балалбас, мөңгөде
артар.

Г. МАКАРОВТУН Тийелге хүнүгө тураскааткан плакаты.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Улуг Октябрың 70 чыл
болур оюн төлөткү күш-
ажылыг уткурун В. И.
Ленин аттыг «Тыва даг-дугу»
комбинаттың арыскал фабри-
камынң кыблалык Белетке-
нин, күжүлгенинң ажыл-
дап турар.

Коллектив юбилейг чыл-
дың биргэ кварталың пана-
мын хуузазын эрте күс-
түскен. 30 муң тонна даг-дугу
арыскал панамиң тургаш,
оон март 24-те 29974 тонна
чедирин, а март 25-те пана
ажыр күстүгүскен. Норматив-
тин арыг продукция бадыра-
нын панама ола үеде 17,4
муң рубльге ажыр күстүгүскен.

Бүдүтү рудалар даг-дугу
арыскал цех (вахтамын В. Г.
Устинов) элчегилг күш-
ажылыг тийелгенин чыдап ал-
дырар. Коллективтиң панама
кыблалык күүсүлгенин бо-
дунуң үзүп кирген. Цехтиң
хей-хой элчегилер боттары-
ның панами ажыр күстүгүскен.
Бир-ле даг-дугуна В. И.
Ленин аттыг арыскал фабрика-
мынң удурунң № 3 элчегил
марттың элчегилде кыблалык
панами күстүгүскен. Темпи-
рин көпкөткөп турар. Дараа-
зында Надежда Арсенова
болгаш Сергей Куулар олар-
ның удурун күстүгүскен.
Удугуна бүгү ажыл-
дап турар.

С. САЛЧАК.

НЕГЕЛДЕГЕ ДУУШТУР

Тарылган эрте ага-
лар, оон чаштырмалыг кыска
хуузада доолар дөшт. «Ты-
ва» союзтуң механизатор-
лары юбилейг чылда бе-
дик социалисттик хуузалык
ажылдап турарлар. Бир-
хуула-биле 2180 гектар
черийг шыгы бадыртыган.
Чер болзаадырмалыгынң
биргэ элчегил чедикши-
ниңг дооскал. Союзта ийа тра-
ктор-хоу бригадалыг бар. Олар
бот-боттарынын аразында
чарыштыг.

Белдир-Шат трактор-хоу
бригадазы 1200 гектар черге
кыска-тастың чаштырмалыг
ажылдап кирген. Бригада ке-
жигилериниң 15 кижин.
Ылаа хүн Т-150, дөрт МТЗ
тракторлар быжыглаткыган.
Техникамын септелгенин жи-
мын алганда, трактор-
кижигер болбайн турар.

Бригаданың дугайында
чүкү чугаалал болур силер?
— деп, бригадир Ахмед
Таар-оолонч Ооржактан ай-
тырдымыс.
— Бо чымыс тарылган
бистин бригадалык Ахмед
О. бригадалык дооларга
эрте эгелээ. Бистин мында
тарылга шөлү хоуу черде
болгаш хар эрте брээ. Оон
соонда дораан шык бады-
рымынчымыс. Кайрамыс.
Ону өй-шалайа дооскал бис.
Панама кирдүтүп турар
баулар алыр. Кыска-тасты
— 1200, тарылгал 500 гек-
тар черге чаштырмалыг
дооскал бис. Нинти-биле
кыска-тастың чаштырмалыг
ын Тийелге хүнүгө турас-
каалды доолар деп планнаа
чүе. Ол Тийелге хүнүгө
бистин күш-ажылыг белээне

болур.
Кам-ла кижин составыг бо
бригада боттарынын күш-
ажылынын чедикши-
ниңг Тийелге хүнүгө тураска-
алдыр дөштүгү соолу. Бел-
дир-Шаттың хоуларың до-
олар айдарып каан. Ас-
фальтыг оруктан ырак
өзөсте, дөң ажар черде 6
трактор черелестир чоруу
орар. Урсин сөөктөн маши-
налар үзүткөдүшкенин бо-
дурбайн турарында кыска
хуузада дооларың арга-
зы бар. Ылаа улуг үлү-
хууу чылаачы Дандар Ондар
кирип турар.

Олар чаштырмалыг эрте-
нин 7 шакта эгелээ. Дү-
женин бир, ийамай үе-
нде доолар. Чүгө ажыл-
да берилген, элчегилер
коллектив иччилерин
болдур. Партия кижигу-
рун тракторист Иван
Эзер-оолонч Хоуалыг аны-
жарын кадыг-берге өө-
дөп, ажылга өө-харыскал-
дыг болурун көргүзүп, ме-
ханизаторуң мергешиниң
ишчилер алырчы оларын
эки-
лелер турары өөрүткү.

Трактористтерин аразында
Валерий Сат, Семён-оол
Куулар, Алексей Монгуш, Влади-
мир Сат олар хүн нормазын
дооскал ажыр күстүгүскен
турарын тийелгенин он-он
гектар шөлдерин хүнүң-
ле чаштырып турар. Бир хүн-
де Т-150-биле 18,8 гектар черин
чаштырар турган, 20—25
гектарын, МТЗ-биле 7,3 гек-
тарын кылды турган, 10 тек-
тар черге чаштырмалыг
чорудар дөргө-ле аргатат
бурунгу бригадир Ахмед
Таар-оолонч чыдап чуртту-
гун соруула-дыр. Ол соруула-
гун күстүгүскен дөштү трактористтер,
чаштырмалыг, дооларың

бар аргаларын ажылдап,
бедик тура-соруутуң ажылдап
турар.

Ажылдап Мерген Куулар,
Мерген Соудулар талаа чаш-
тырмалыгын тийелге сел-
галарың аразы алыр, тар-
лай бөрүн көрүп, дөштү
кылдыр чаштырмалыг чору-
лар дөштү ажыл-ишке кыс-
маан көргүзүп, үезиниң ма-
шиналар демир-хоууна сел-
галарың уруп, чарсар ара-
зында эридерин дүңдүрүп,
саялаларын өйлөп ал турар.
Белдир-Шат трактор-хоу
бригадазы бот-оруга-чары-
гаже кирген. Оон кижигу-
рун бот-оруга-чарыгалыг ке-
рээниң ужу-уткамын бис
берген. Ынчангаш чылдаа
чока ажыл хүнү хамаан чок,
ажыл пагыт хөрү кижиг чок.
Чангызы тейү дөштү, хойу
чангызы дөштү деп принцип-
ти салган ажылдап турар.
Ылаа таварыларда ме-
ханизаторларын көмүт эки,
бедик тура-соруутуң хей-
ахт кирген ажылдап турар.

Тараа чаштырмалыгын
дооскал союзда, тарылгал то-
рук болгаш рапыс чаштыр-
мыңа кирер. Ол үеке кам-
ды механализаторлар камбайн
септелгенин эгелээр. Чангы-
зы уле тараамай, бот-оругу-
рун арыскал, оон-биле чер-
гелестир мал чедикшиң белет-
келгени кирер.

Бригада төвү Белдир-Шат-
та кыска-булуңуң, чунар-
бажыны, столвалың болгаш
механизаторларынң удуру-
нун черин бүрүн дөргөн.
Септелгени өй-шалайа чорут-
кам, чутайлап каан.

Ынчангаш-даа масса-поли-
тиктиң ажылдар чуртту-
гун турарында мында көс-
кү аргаларың дөргөн. Ло-
ауу, плакаттар көзүбөс.

Оларын ала бижидер-биле
эриг рамааларын дүжүрүп
калган.

Тарылга шөлүңдө бөр
кап хонутар эртер. Соци-
алист чарыштың негелденин
баулар чарыштың тийел-
лерин бот-оругула үндүр-
дөштү. Бо хүнүгө чедир оон
түңгөш үндүртүгөн. Со-
юзта профсоюз комитети-
ниң даргазы Чечек-оол Ке-
ленович Куулар ажылда-
лай ай ажыл турар. Ол үе-
ниң ичинде биргэ квартал-
да автопаркта чолаачылар
ын аразында социалист
чарышты үндүрөп, тийел-
генин панама, мактаан. А
хоу ажылдаачылар уттуң-
дурган. Хоуда ажылдап ту-
рар кижилерин ажылда-
чуртталганың сатын салып,
оларга моральдыг болгаш ма-
териалдыг дөштүгүскен көрү-
скен союзта партокдал
болгаш профсоюзда негетти-
ниң турар.

Бригада кижигурун
сөөлүгү кам хонутарда по-
литформалыг чурттуулам.
Час солунар, журналист че-
диртиркен. Кежер библио-
тека дугайында чугаала-
лаа хөрү чок. Байырдал үе-
нде чангыс-даа дарга ко-
зүлбөн. Байырдал союзда
РАУК-түң бир төлөкн көл-
гөш, үр-даа болбайн дөштү
эшек.

Часкы хоу ажылдары чор-
уу турган үеде специализи-
р — күс чере хөрү деп
чүвени РАУК-түң удуру-
чулар уттула эки. Хүнүң-
не сан-түң негээр, саялы-
гыла ажылдар чорукту ээ-
жеткеп, практиктиң дуузын
чедирер ажылыг.

М. ӨЛБЕК-ООЛ.

СССР-ниң камгалал министриниң ДУЖААЛЫ

1987 чылдың май 9.

№ 145

Москва хоорай.

Эртер солдаттар болгаш
матростар, сержанттар бол-
гаш старшиналар!
Эртер прапорщиктер бол-
гаш мичманнар!
Эртер офицерлер, генерал-
дар болгаш адмиралдар!
Эртер Ада-чурттуң Улуг
дайынынң болгаш СССР-
ниң Чепсектиң Күштериниң
хоочуннары!
Бүгү бистин чуртувус,
акыл-дуума социалист кү-
шүлөр, бүгү депшилгениң
кижи төрөлгөн 1941-1945
чылдарда Ада-чурттуң Улуг
дайынында совет улустуң ба-
дыскал Германияны тийел-
гениң 42 чыл оюн байыр-
лаа эртерип турар. Комму-
нист партияның удуру-
газы-биле совет улус болгаш
оон Чепсектиң Күштери тө-
өгүс эңне үргөлдүгү дайы-
га социалист Төрөөн чур-
тувус хосталганы болгаш
хамаарышпас чоруу кама-
ла, өкүр улуг хостактың
хуузалыг боттандырып чо-
руткан. Фашизмни чылда
шапканы делегейиң бүгү
хөгжүлдүгү эңне ханы
салдарын чедирген.

Ада-чурттуң Улуг дайы-
нында Тийелгениң совет улус-
туң тийелгенин күтүп, со-
циализмниң болгаш марксис-
тиң ленинни
эңгөртүгүс күштерин, соци-
алист ишчилерин күтүп
көргөн мораль-политиктиң
сырый каттышканы, СССР-
ниң нациларынң болгаш
башка улауларың бузулбас
байырлыг, совет шериг
эртерип болгаш шериг уран
аргалазын бедик дөштүгү,
бистин шериг кадрларымы-
нң дайыктың мергешлени
эңне доолу-биле көргүскен.
Фашизм-биле кадыг-доштук
сегиржин алышканын Ар-
мияны болгаш Флоттуң дай-
ынчылар, удушу ололче-
ниниң шериглери, парти-
заныр болгаш хойуу бай-
далга турган демселчилер
массалыг маалырыг чорук-
ту. Төрөөн чуртуга кызы-
лар чок берилгенин көр-
гүскен.

Улуг Тийелгениң сорук
кижигин болгаш органи-
зацызы легионич Коммуни-
ст партия болган. Ол поли-
тиктиң, күрүс болгаш шер-
иг удурулазын, армияны
күтүп болгаш улустуң быжыг
чангыс экин хамдырган.
Болуңуң кызымалыг күш-
ажылы-биле металл болгаш
хлеб, олар чүтү болгаш хит
эт дөштү, күчүгү совет бо-
чөпөк дөштү көстүп көргөн
тулчулукта тийел үнчү
тийдик ажыл-ишчилерин
маалырыг чорууга Төрөөн

чурт кажал-даа чоргар-
дыр. Эң аар-берге дайынын
соонда хоорайлары болгаш
көдө суураарын бузуулар-
дан туруп үндүрүп, чурту
кажал тургаскал, оюу улам-
на күчүгү болдурганар-
ның күш-ажылыг шуудуру
чоруун болгаш улаа-бала-
лыгын күштүгү ол утпас.
Фашист эжелекчилер-биле
эске чурттарың армиялары
болгаш патриоттар, парти-
занышкы, лимчегилерин
болгаш фашизмге дуур жа-
жыг ажылдап жырмашканы
маалырыг-биле демисе-
жип турарың.

Ада-чурттуң Улуг дайы-
нының кижигилерин кай-
гамчык улуг ужу-дугалыг.
Ол кижигилериниң күтү-
лүс чүдөл дөштү, дайың
амдымында эгелээне, апа-
дуу демисежириле болур.

Бистин чуртувус акыл-дуума
социалист чурттар-биле
демиржип алган, тайбың
болгаш улустарың айыма
чок чоруу, чагай кожа-кел-
бис догунушканы болгаш
кады ажылдамыла дөштү
жуу, адрозу чепсөөн дү-
жүргениң, делегейиң дү-
жүргөтү чоруу чаштыр-
малыг турган чогуулам
кал-ча саналарың кири-
п турар. Ынчангаш дайы-
нымың империализмге
дөштүк, хамыктың мурунда
АНШ, эртер үеңиң кичээ-
дирлериң хөрүсө албайн,
боо-чепсектериң өңдөргө
булур, шериг күчүңүң тала-
ны-биле СССР-ден болгаш оон
эжелекчилерин арык
күштүгү болурун чели ал-
гыр. Бистин тайбың улус
ажыл-агай планларың
боттанышканы моолда-
таары ордалык турар.
Мындай байдаллар турар,
Коммунист партия болгаш
Совет күрүс чуртугун кай-
галар аралыг чорутуу-
леге тургустуң, Чепсек-
тиң Күштерин дайыкты
бедик чорук белдиргениң
өргөжү чугула хемчеглериң ап
турар.

Эе тургустуушкунуң,
иниңилге революст чар-
тырлары боттандырымың,
чуртугун экономиктиң бол-
гаш социал хөгжүлдүгү дү-
ргөлдүгү совет кижилерге
тайбың, таарымчалыг деле-
гей байдалы хөрүс.

Маалдырыг чанчылларга
шынты совет дайычылар
СЭКП-ниң XXVII съездин-
иң, ТК-ның январь (1987 ч.)
Пленумуң төөгүтүг шын-
ты.

партерин амыдыралга бо-
тандырбышаан, Улуг О-
ктябрың 70 чымын дайы-
ны болгаш политиктиң белет-
кеге, органиастыг чорукту
болгаш салгал-чуртуну бы-
жыгыларың чаа-чаа че-
дикшилер-биле уткуур
дөштү туруп турарлар. Вар-
шава Керөөниң кижигиле-
лери күрүлгениң армия-
ларың дайычылары-биле
кады олар чангыс аай кү-
рөөлөгө совет улустуң, со-
циалист дем каттышканы
чурттарың улау-
рың тайбың күш-ажылы
сережчилерге камдалап ту-
рар болгаш боттарың па-
триоттуг болгаш интернапо-
налыг күтүлгөниң тайы-
ны-биле күтүлгөниң көзө-
лө белет.

Улуг Тийелгениң байыр-
лаа-биле холбаштыр Ар-
мияны болгаш Флоттуң бо-
дунуң составың. Ада-чурт-
туң Улуг дайынында болгаш
СССР-ниң Чепсектиң
Күштериниң хоочуннары
ниң байырың чедирип тур-
мен.

1941—1945 чылдарда Ада-
чурттуң Улуг дайынында
совет улустуң Тийелгениң
42 чыл оюна алдыр кылдыр
дуурамы болза:

Бүгү, 1987 чылдың май 9-
та, тус черин-биле 22 шак-
турда, бистин Төрөөн чур-
тувусуң найыскал, Маа-
дыр-хоорай Москва, Маа-
дыр-лелдеш республикалар
нын найыскалдарың, Маа-
дыр-хоорай Ленинград,
Волгоград, Одесса, Се-
вастополь, Новороссийск,
Керчь, Тула, Смолен-
ск, Мурманск, Маа-
дыр-шөвү Брестге, а о-
шонда Калининград, Львов,
Донд-Ростов, Куйбышев,
Свердлов, Новосибирск,
Чита, Хабаровск, Владивос-
ток болгаш Северосибирск
хоорайлары артыларын
үжөк даштаашканы-биле
байырдалың артиллерия са-
лодуу кылдыр.

Бистин Төрөөн чуртувус-
туң хосталаан болгаш ма-
алырың чорудуу дөштү ту-
чушкунуңага өлгөн маалды-
ларга мөңгө алдыр!

Маалдырыг совет улус бо-
лган оон эрес-динин Чепсек-
тиң Күштери делегерин!

Бистин бүгү тийелгелери-
ниң сорук кыркыңал
болгаш органиастык — Со-
вет Эзелелиниң Коммуни-
ст партиясы делегерин!

СССР-ниң камгалал министриниң Совет
Эзелелиниң Маршалы С. СОКОЛОВ.

ИЮНЬНУН УЛУУНДЕ

В. И. Ленин аттыг «Ты-
ва даг-дугу» комбинат-
тың кыска-тастың станция-
мың коллектив Улуг Ок-
тябрың 70 чыл оюн тө-
лөткүгү ужуражыг сору-
галы салган.

Биргэ кварталда станция
хөгжүлдүгү 10200 кубометр
кислород базары планна
хөрү кырыла 13698 кы-
лар күстүгүскен. Бо коллек-
тив Валлоуар септериниң
планын 607 рубльге ажыр
күстүгүскен. Станцияны
коллектив колдуулаа ком-
мунист күш-ажылыг пана-
мың болгаш бо хуу-
дугу ат дөштү демисежип
турар ажылдар бар. Апар-
атик В. Л. Кужугет, де-

ригелер машиниң З. К.
Монгуш, чүдүрткү А. Ш.
Иргит олар июнь айың
калдарында ажылдап, юби-
лейге күш-ажылыг эки көр-
гүзүлгүгү ужуражыг дөштү
панамиң ажылдап турар.

В. БАЙЫТ-ООЛ.

Овура «Коммунизмге
орук» союзтуң ажыл-ишчи-
лери Улуг Октябрың юби-
лейге уткушун социалист
чарышта идеяныг кыр-
жып, биргэ кварталда сут са-
ларың 150 хуу, ээти барың
170 хуу күстүгүскен.

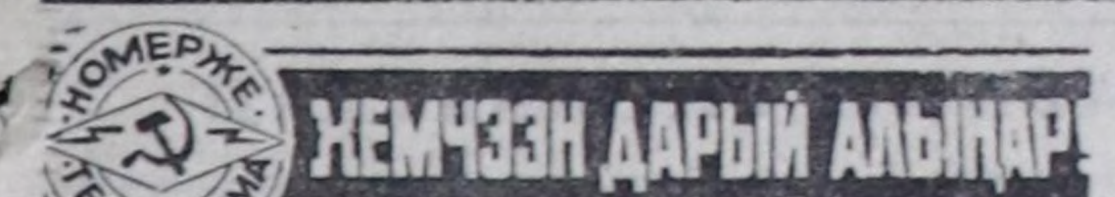
Ажыл-ишчилерин маалчына,
ер, специализир болгаш со-
хотуң дирекциязы хой кыр-

гылазын кыска хуузада
шынарлыг чорударыңа бе-
летке алдырар эрте эгелээ.
Топ салбары 24 хачы-
лыг, Улаатайда 15 хачылыг
аргатаар. Ажылдап кир-
пирген белет. Электромотор-
ларың, хачыларың база бир
чылдар станоктарың артык
көзөктөргө чедир.

Кыргыдага ажылдар
үчөгүштерин, дүк класта-
чыларын, мотористтерин,
пресстерилерин болгаш хой
кыркычыларынң дайыны
тургустуң болгаш аларын ту-
гула хөрү чүдүлгө-биле хам-
дырар.

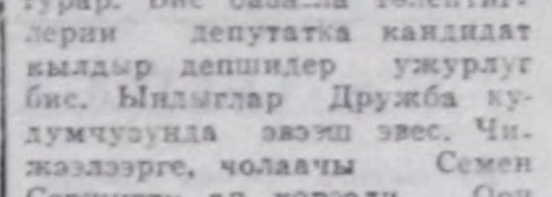
Союзтуң ажыл-ишчилери
июль айың чылда күрүс-
ке хой шынарлыг хой ату-
ду жар сорууламы салган.

К. МОНГУШ.

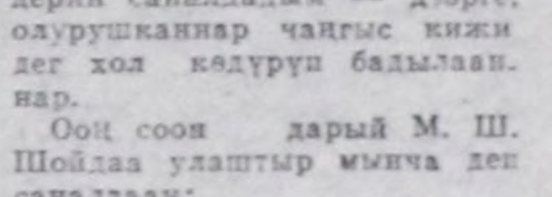
ШАМБАЛЫГ СОЮЗТА ДАРЫЙ АЛЫНАР

«Шамбалыг» союзтагы да-
рьютор П. С. Кара-Салга,
кол зоотехник А. Д. Оор-
жакы.
Хойжу Ш. Ондарын оон,
беш чүс баш хойну Элегес
Аксынын ооноочте машина-
биле апрель 30 — май 2 хүн-
теринде кедирүп чедирген.
Малчың, оон каалай артык

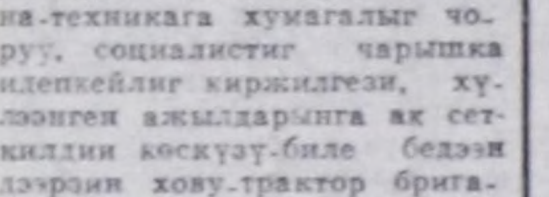
ЖЕМЧЭЗН ДАРЫЙ АЛЫНАР

200 хой-биле кедирүп, иш-
канын кедирип малга, суурда
бир панама ажыг үеңиң дү-
гунада манааш туруп бер-
ген.
Малчынын артык хойну
чаалай чедирерин кажал
дөштү селер?
Харызың «Шының»
2-21-47, 2-41-27 телефонна-
рың дарыг динчидыңар.

ЖЕМЧЭЗН ДАРЫЙ АЛЫНАР

200 хой-биле кедирүп, иш-
канын кедирип малга, суурда
бир панама ажыг үеңиң дү-
гунада манааш туруп бер-
ген.
Малчынын артык хойну
чаалай чедирерин кажал
дөштү селер?
Харызың «Шының»
2-21-47, 2-41-27 телефонна-
рың дарыг динчидыңар.

ЖЕМЧЭЗН ДАРЫЙ АЛЫНАР

200 хой-биле кедирүп, иш-
канын кедирип малга, суурда
бир панама ажыг үеңиң дү-
гунада манааш туруп бер-
ген.
Малчынын артык хойну
чаалай чедирерин кажал
дөштү селер?
Харызың «Шының»
2-21-47, 2-41-27 телефонна-<

УЛУГ МААДЫРЛЫГ ЧОРУК

Стратегти сорулганын ракетта шеринини кол командалакчызы — СССР-нин камгалад министрнин оралакчысы, армия генералы Ю. П. Максимовтун СЭТА-нын корреспондентини М. Захарчук айтыргаларына хариызы:

— Чылдар эртин, салгалдар солчуп турар, а Тилелге хүтүм бумбуректин бүтүлө шычы кижилеринге калжа. да-даа ошун чытпос, ол үтүс чылдарын маадырлыг болушуну болуп артып каар. Силерин болуп турарыңар-биле алмыра, ошун үтүс-биле тайылбырлап болуру?

— Делегейин ийги дайны мыкшам ыдыг күштү силериникин кижиге төрөлгөт калжа-даа көрбөз деп түвөн хамкыткы мурнуна чыгалаай. Барык алды чыл дургузунда тулчуп келген 61 хүрт 50 миллион кижини чы. дигер. Оларын 28 миллиону — тайбын чурттакчылар. Утундурбас төөгү.

Оске талашында алмыра, ыдыг хемчээлдиг төөгүдүг болушкуну үе эртен тудум улам тала болгаш ханы көр. дигер. Бир өвөс кым-бир кижиге, дайны эгизинде азы оон төчүзүндө-даа дикил, ошун күтүлө ийи күрүненин аразын. да тулушкуну деп билип турган болза, ам гилерги Германияны болгаш оон эви-

дечилерин ажап тилеэни — ол дээрже Европанын улустарын фашист кулаңгыдаа хостаан, дегейт чыгыштын камгалааны-дыр деп чүгө кижиге бүтүзүгө билин-гир апарган.

— Совет чон болгаш оон Чесектиг Күштери фашисттер Германияны чыгаша шайыргаша шийтиргаш үзүп кижиге дээржиге совет кижилерде бүгү барымдаа бар. Ыччала-даа дайынның бистин тилелгесин-биле доозулганга чүгө Кызыл Армия өвөс, а барын эвлекчилерини киржилгези улут ролду ойнала деп барын чурттар амдыгаа дээр-ле бүтүрүш-шашан.

— Эрткен дайны дугайында — Төөгүнү барын фальсификаторлары фактын сир дедир тургузуп, бистин чоңу-вусту, Армияны сагыштын-биле нүгүлдөп турар. Ычала-даа оларын нүгүлдери факт болуп артып шыдавай турар. А фактылар дээрже бо-дур: совет-герман фронтута Вермахтын 607 дивизияны

узулуктугун, ол үдө гилерги эвлекчилерин 176 дивизияны шийтиргашта таварышкан. Совет Армията узулуктугунуңарга гилержерлер ийги-биле 13 чартык миллион солдаттарын болгаш офицерлерин чыгар-ган. Совет-герман фронтута 70 муң ажыг самолётту узул-казан. Люфтваффенгиде техни-казын чеден хуузу узулук-тугунан. Танкыларын болгаш боду чоруур техниканын 50 муңун — азы бүгү парктын дөрттүн үжү чок кылган. Артиллерия чепсөө оон дудак чок хоозураан.

— Совет Армиянын дээди хостакчы хулаагези аяда доозулган болгай. Ону кан-чаар тайылбырлап болуру?

— Пролетария интерна-ционализмин алдарыг револю-люсчу чыгачылар, улустар аразынын эл-сепкил каттыш-тырылгасы дайны үезинде улам байлактаан. Дайны чылдарында совет улустун боттарынын национал сорул-галарын болгаш фашисттер дараада алаан барган улус-тарын хосталгези дээрже ин-тернационалчы хулаагезини күчүлдөзү алызынган тулдуш болуп каттышкан.

Европанын улустарын гил-лерги эвлекчилер хостары дээрже Совет Армия 1944 чыл-да кыгашаарлашкан күртө-леринг дөвискээринче түгөп.

Чыл ажыг үе дургузунда 7 миллион ажыг совет дайны-чылар ол чурттарын дөвиск-көөргө калжы-дошкун, хан төчүзүңкүтүг тулушкунуңарга киришкен. Делегейин ийги дайнынын бүгү дугу-гузун Совет Чесектиг Күш-тер немец эвлекчилерден Европанын база Азиянын 200 миллион кире кижиге чурттак-чылан 13 күрүнени хостан. Бистин чидирингес болган 3 миллион кижини 1 миллион ажыг тулушкунуңар шөлүң-өлүрткөн.

Совет чоңунуң болгаш оон Чесектиг Күштеринин Ада чурттуг Улуг дайынның Тилелгези ханы социал үн-дөзирингиде. Ол дээрже совет экономиктиг системанын, социализмин шериг организа-циянын тилелгези болган. Совет улус чүгө шериг, поли-тика, экономика-биле өвөс идеология талашы-биле дай-ныны ажып тилелде. Тилел-гезин дээрже үндөзүн СССР-ин улустарынын найыралы болган. Бис тилелде бис, чүгө дээр совет чоңу коммунисттер партияны баштаан.

Эрткен дайны темези Со-вет Эвлекчилерде утундурбас төөгү болуп артып турар деп барын чүк пропаганда-лап турар. Эрги балыг доктаа-мал аарып, саргып турда-ла

гилелгелиг тулушкунуңар-нын түнелени оң-биле кады дөмдөлгө турга беэни каржы сепкилгиде, дайынчырак, кара сагыштыг, барын чүктүн «хостуг дегелгени» хылым-биле буза шаарында белек кижилерни база кижизинди туур бис...

Эрткен дайнын совет ли-тература, драматургия, уран чүгүлдү оң-даа өске хевир-лери хылым-биле болгаш бү-гү талашы-биле көртүзүп ту-рар.

— Дайынның чамдык түн-вөлдөринин дугайын чуга-лаптымыс. Оон кол өөрел-диг чүгүлдери калжыгы?

— Империялынын дайны, эырак хөөтүн утпаанын, сермечиленисти кошката-зымысты, социализмин тил-елгелерин камгалаарымысты болгаш улам көвүдөдирини-сти, тайбын дээр дөмдөлгө-сирый каттыжарымысты ху-лааңдырп турар.

Бистин ийгилик тургузуу-вусту күш-биле кым-даа чыл-ча шаап шыдаас. Фашизм-нин дайынчырак оруу, со-циализмге сөмөң кижиге бу-рузун буурапта чедирер. Чер-ле ынчаш дегелгени кым-даа күш-биле өскөртүп шыдаас.

— Совет шериглеринин амгы салгалына фронтун дуржу-галыны балалын чытпес ужу-рузаны чүдө деп болаар Си-

лел? — Тилелге бистер бүгүдө-ге маадырлыг херек болуп артар, оон ачындаа бүгү амдырал бисте чечектелип, сайырап оорат. Ычангаш Октябрын чепсектиг кам-галачылары боттарынын дур-галыкка калжа-даа утпас чыгачылдыг, амгы дайынчы-ларымыс Ада-чурт дайынның оператив-техниктиг болгаш стратегтиг нарын аргаларын өөренип көрүшпаш, боттары-нын дайынчы мергежилни бедилеп турар.

Чесектиг Күштерин чыгаша хевир — стратегтиг сорул-галыг ракетта шериглери 1960 чылда тургустунган. Ындыг камгалады тургусканы совет улустун улуг чедикчини. Социализмин төчү чок улуг күштерин ол база катап көр-гүскөн.

Дайны чылдарында ышкан, шериг коллективтеринин улуг-туугалыг чүгө угаанын, өртем-билигит, шериг хөрөн эки билер кижилер өвөс, а тургустунуп келген айтыр-ларын чыгаша арга-биле шийтир-леп шыдаар амгы үениң утаап-болашкынын кижил-лери турарын өдө тургусту-нушкунуңар негеп турар. Кал-барын турар демократиянын база ажап-чарыг чоруктуң, шүүтүмүдө болгаш бот-шү-гүмчүлдөдүн байдалдарында шериг албанын эрттеринге олар боттары өөренип бол-гаш дайынчыларын өөрдир хулааңдылгилер.

(СЭТА).

1987 ч. май № 5 (155)

КЫМ-ДАА, ЧҮҮ-ДАА УТТУНДУРБААН

Ада-чурттуг Улуг дайын-ның 1418 дошкун дун-хүнү дийжиреп эрткенден бөөр ам тапты-ла 42 чыл болуп тур-гар. Совет чон улуг Тилел-гезин хүтүн болушкуну ымак Терзон турту Лузон белик чоргаараз болгаш өлгөп чөт-пөс өөрүшкү-биле дөмдөлгөт өрттирп турар. «Кым-даа, чүү-даа утундурбаан!» Бис-ке бо совет алдарынын хө-рөңгө, оларын алдарына төлөнтүп болурун, рево-люсчу, дайынчы, күш-ажыл-чы чалчыларга шычы бо-дурукту дайгыраа.

Ычангаш бис бөгүт кар-жы дайыннан Терзон курту камгалап аларын хөрөңгө амгы-тыкын харам чокка бе-рип, дайынның калжы-лаа берге хүтириледе тилелге

дөмө-ле бистин болуп деп чүвени бичин-лаа када ут-пайн чораш, тилелгезин хөрөңгө болушкуну үзүп кирген кижилерге мөгөйлөп турар бис. Олар дайны чыл-дарында амдыралдыг бер-гезин көргөн, харын-лаа ок-боозун тулуп алган, дайын-ның ол үзүн дун-хүннерин кылашкан эртен кижилер бөгүт орлек, медалдарын каалап алгаш, кулмчуларже үнгөнер.

Оларын аразында ам Кы-зыл хоорайла чурттап турар Совет Эвлекчилер Маадыр-ны, Николай Николаевич Мака-ренко. Ол болушкуну фронтун өштери-биле ужуражып тур-да (чуртукту ортузунда), бис-тин фотокорреспондентис чүрүкка тырттырган.

ЧАЛБЫШТЫГ ЧЫЛДАРНЫҢ

КИЖИЛЕРИ

Совет улус, акы-думалыш-кы социализм чурттарын амгы чыгары, дегелгенин тайыкка ышакшыдыг кижил-лери Ада-чурттуг Улуг дайы-ныга гилерги фашизмдин чыгаша шапканында бөөр 42 чыл оон байыртан турар. Хөй националдыг Совет күрүнени дайынның кара аспаптан хостарынын, Кызыл Шериг-ге дуузалыш бөөриниң хө-рөңгө Тыва Арат Республи-канын амгы чыгаша чыгаша хөй белекти берген өвөс, хар-ын боттарынын өңи турары-ларын фронтуте атыккаган. 1943 чылдын май 20-ле оон бир эки туратчы танкистер фронтуте чорупкан. Танки-стер 1941 чылдын октябрь 17-ле Калинин хоорайга органи-застан чээрби бирги тускай танк бригаданын составын-га кирген. Дайынның баштай-гы хүкүнеринде эгелээш ук танк бригаданы Тилелге хү-нүңгө чедир Дээди Кол Ко-мандалакчы И. В. Сталинден чээрби дөрт улаа мактал ду-жаалдарын алган. А 1943 чылдын сентябрыда капутан Түлүш Кечил-оолга коман-далакчы Тыванын атыг шер-иг эскадронунуң дайынчыла-ры Адыгыз гвардейжи ка-вандорстун рейдизинге киржип, 1944 чылдын апрельге чедир Украинаның хөй-хөй хоорай, суураары фашисттиг эжел-ден хостажып, боттарынын интернационалчы хулаагези-рин мыктым-биле күтүст-кектер.

1986 чылдын июль ортал үезинде Тыва АССР-нин Теле-видение болгаш радио дамчы-дылга талашы-биле күртүңе комитетинин редактору, кино-оператор, журналист Вячесла-в Салчак база мен барык 43 чыл эртенде болган утун-дурбас ужуражыларын херечин болган бис. Ужу-ражылда Москваның Кызыл шөлге, Бидинмес солдаттыг хөөрүнүң чанынга болган. Ужуражылда оон бир тыва эки туратчы танкистерин каттышкан чээрби бирги тус-кай танк бригаданын поли-тиктиг килдизинин комиссары чораш Андрей Алексан-дрович Витрук, ийги гвардей-жи танк армиянын штаб начальнигинин оралакчымы, курлавырда полковник Серге-ей Михайлович Терехов, кур-лавырда полковник Павел Петрович Филиппов, алдыгы гвардейжи ээтиг корпусунуң разведчинги, шериг корреспон-дент чораш, ам суралгы со-вет чоңалчы Михаил Макси-мович Вершинин, Совет Эви-лекчилер Маадыр, Герман Николайевич Липкин, оон ка-ды төрөп дунмаш Юрий Николаевич Липкин, оон бир тыва эки туратчы танкистерин бирөөзү, курлавырда би-че лейтенант Түлүш Нураза, капитан Кечил-оолду азт-тыг шериг эскадронунуң раз-ведчинги, гвардия сервантызы Юрий (Оюн) Пандар-оолович Седен-оол, эскадронунуң ту-ку тулукчу гвардия серванты-зы Төтүл Манлай-оолович Монгуш болгаш өскөлөр-даа киришкен.

Герман, Юрий Липкинне-рин Түлүш Нураза-биле ужу-ражылдазы солун-даа, хөлөп-чир-лаа болган. Боттарынын дуузалакчы механиктери Оюн Вортуй-оолдун, Түлүш Кы-

зыл-Тастың дугайында утун-дурбас чыгып эстерин олар чугаалап турдулар. Михаил Вершинин 1944 чылдын март 4-те «Красная звезда» солунга бижээни «Тыванын ээирлер» деп шу-дун биске номчул берген. Ук шүдүктү «Шы» солунга Тыванын улустун чогаалчызы Сергей Баканович Поорпо оңулдурган билеп алды-мыс.

Ада-чурттуг Улуг дайын-ның киржикчилери-биле калы В. И. Ленинниң Мааволейинге, Кремль ханазынын чанынга Бидинмес солдаттыг хөө-рүңгө чечектерин салып, Москва чоңунуң тураскаал-дыг, төөгүдүг чөдөрлөп көр-гөн бис.

Солдат кезеде солдат деп эстерде ханы утка бар. Ада-чурттуг Улуг дайынның хоочунары намысхан улга-са-лаа бо хүнерде бистин аравыста тайбын, күш-ажыл дөш боттарынын хире-ша-биле ажаллап чоруурлар.

Тыва танкистер, оларын аразында Түлүш Нураза, Тү-лүш Кызыл-Тас дайынчы өөрү-биле калы Украинаның Умань хоорайын, Кристино-вканың демир-орук белирин, Бүт хемини солгай талашын, Дуджук, Гайворон суур-ларын, Украинаның Львов, Ровно хоорайларын, Днепр хемини оң талашында Могил-ев, Подольск, Киншин хо-райларын, ол ышкан Румы-ния, Болгария, Венгрия, Че-хословакияны бүртү-биле хостажынар. Олар дайын-дан эл көлгөп, улус ажал-агынын ийи-бүтү адыралы-амга ажаллап чораш бол-гаш ам-лаа ажаллап чоруу-лар.

И. КЕЛИК-СЕНТИ.

ӨШПЕС АЛДАРНЫҢ ХООРАЙЫ

Бурттуг хоорай Смоленск болушкунуң бүгү төөгүзүнүң дур-гузунда орус черин барын кыгашаарларын тургусту-п камгалакчы болуп келген. Оон үлүңгө өвөс эвөс айыма-халап, аар чоулаң та-варжып турган. «Смоленск халаагези» тавары хоозура-дыг чеди дайны диймепер эртен. Дайны хоорайны чыг-гас эвөс улаа эжелеп, өртте-дип, чер кырынга ону түт-хү-мбө болдулар дээр шүгүрүп турган. Ыччала-даа смолянычтарын дидим, па-триотчу хөөтүн кым-даа өжүр шаап шыдааан, хоорай ка-тап-ла чарыг тургустунуп кээп турган.

Ада-чурттуг Улуг дайны өлгөп бергенде, дайынның Москваже шилгез оруун до-за Смоленск база катап кү-түг хөрөн дөгүш турупкан.

Тоолчургу хоорайны халаа-рын дургаар фашист черик-тер ийи ай ажыг сирбектеп келген, оон камгалакчыла-рын ухураалышкынын сый шаап шыдааан. Гилерги камгалакчылар ажаллап кыла-ганы «Бикриг» планы бу-урап дүшкен. Смоленскта, Ельня дургаар тулушкунуңар-га, 1941 чылдын сентябрыда совет дайынчы гвардия тө-чүртүгөн.

Хоорай чээрби алды ай дур-гузунда эвлекчилерин эс-паланга турда-даа, смоляныч-лар дайынны дүшүп бербөп, партизан дайынны дидим чү-рекири-биле болгаш бидил-диги-биле чоңуп турган. Фа-шистер калгыс-даа хүн оожур-гал көрбөп.

Барын болгаш Калинин фронттарынын «Суворо-в» атыг операциянын шаап

халаанын түнелинде, 1943 чылдын күзүндө хо-орай немес фашисттиг эжел-кчилерден хосталган.

Смоленсктин маадырлыг камгалакчыларын көргү-көп эрес-дидим болгаш би-жи тургустуу чоруу дээр, оон ажалы чоңунуң парти-зан шийчешкиниге ийе-п-кейип киржилген дээр ажа-малдыр-хоорай деп аты шы-дааган.

ЧУРУКТА: болушкунуң хоорай-нын камгалакчылары бол-гаш хостакчылар. Ада-чур-тун Улуг дайынның хоочу-нары смоляныч (он тала-же) — Ф. И. Иванов, Е. С. Се-менов, И. Я. Канустин, В. П. Тарасова, Ф. А. Рябова, З. Д. Шведова, А. Б. Сикмис.

Г. КАЛАЧАННЫН ФОТО-ЗУ. СЭТА-ның фотокорреспондентис.

Планетаның оттуз точкаларында

Чала-чээрби хар чедип чоруур амгык совет оолдар Афган Республикасы Респу-бликада Адыгиз революция-нын хөрөн камгалап, ботта-рымни интернационалчы ху-лаагезин ач сепкилден ху-лаагезин келгенер. Оон че-директери хөй. Оларын бирөө-лө, «Дайынчы шыгалар дээр» деп медалын эвлек-чилер С. М. Конгар-биле номчулчуларын кыска та-ныштырай. Сайын-Маадыр Конгар ыраккы Монгол-Тай-ганың Мөген-Бүрен школа-зынга сес класс дооскан, малчынын дуузалакчымы бо-луп, белик дагалар аразында хөй калары ажаллап тур-ган. Ол хөй өт-бүленин ө-жү-жүтү, шүптү сес киби, оолдун чүгө авазы бар. Са-йын-Маадыр ийинин малчы-кадарын, авазын өг ажы-лынга дуузалып, ийи чыл хире ажаллап чорла. Ада-чуртун камгалаарына кир-жи, шериг хулаагезин эр-тирер үези келген. Оон азы-а-зы-биле байырлашкан, өөрү оолдар-биле калы атыгаш-кан...

Ол Афганистан черде тө-чү чок алырбелегин чорут-кан сүтү-сүтү, хөлөгелечке кара дагалар аразында, Паки-кур, Уругун, Валитат, Сингир дээр килдиктарын чогууте орус, украин, тажик, казах, тыва эштери-биле калы да-йынның ийи өлүңе кирип, дүшкүндү-биле сепкилден ап, килдиктарын хостал чоруу турганын күтүп болгаш чүгө дег, тала чугаалап оларар. Төп черлер хамаан чок, караванынын коша орук, тармакыда беэни ыракта, да-галар аразында турар Валитат деп бичин килдик сүтү дүшкүм баңдалары хоста-

ДИДИМИН КӨРГҮСКЕН

даар, өске чурттан дилеп ал-ганы күштүг чепсек-биле тайбын чоңу коргулар чөдөр-лөргө бирөөзү турган. Оон мурнуна олар ол суурга келген-ле, тараачынар, хөрөңгөнер хамаан чок, би-чин чаштары беэни боо-моң-гузун арым тургаш, мал-малын, өр кижилерин, ха-рыл-лаа 10—12 тарыг оол-дарын беэни хулаан алгаш чоруй баар турганар.

«Демисел дэл бажында-ла эгелен. Душманнар-биле дугурушуп алган дег, сугтуу чашкыныг, туманыг хүн болган. Олар суурун ийи талашында кедеп келир бо-лаанар, боттарынын кы-лаанын-лаа, чепсек-даа та-лазы-биле артык күштүңгө ажал көмөргөңгөнер. Кон-гарын бактаап турган азов-ду командир, биче лейте-нант Юрий Лукьяновтун башталгызы-биле дүң-ле раз-ведкеже үнүкөн. Даң хаа-зында оларын душманнар кара халар аразында алы-п-эгелен. Сайын-Маадыр ий-гери Валера Морозов, Рамил Ямал, Гера Балчый-оол су-галар эки турар эвөп алыр дээр бедиктиң арты-биле чашкыны чораш, дагыны кырынга келгенер. Ол азы-а-зында ийги азов база че-дип келген. Душманнар чаш-кыны алгаш болаан туруп бергенер. Дүшкө чедир үзүк чок боолашкынын соонда, командир кезек со-кап хааш, душманнарны ам канчаар хөдөлгүн хайгаарар чоруп деп шийтирген.

Ол аразында Конгар эки Павел Смирнов-биле развед-кеже үнүккенер. Душман-нар ханы ойгары кул чаш-кыны чораш, сугтуге ба-дыканын олар өөрүңге до-раан дийнчаканар. Дайын-чылар чоога акын черге ке-лен чыгышканар. Чалгит ле-

«Баа бир тулушкуну Ур-гун деп килдиктиң ханынга болган. Ычкан кынар айын эгези турган. Дагаларда кы-дын ам хар. Суурун чогуу-н-да душманнар чашкыны турар деп мээр келген. Кон-гар мен разведкеже үнүк бе-рей деп күтүлени илереткен. Пулаш дээр украин эки-биле кады дэл бажында чорупкан-ар. Оолдар дагыны бажынга үнүк чорда, бир-ле черден болаан турар, чоңум калымы болаан турары бидинмес болган. Ычангаш олар кезек үдө хайгаарал чорудар ужура таварышканар. Сай-ын-Маадыр топтап көрүп чылдар, улуг халар ара-зында оштар үңү турар бол-

ган. Экин бодунче имеп алгаш, дуджуда дага душ-маннарыне от ажалды эгел-дирер. Душманнар боола-рын соксатканар. Оол-дар от ажалды шөгөл бөөр-ле, олар катап-ла алып өгөлөр болганар. Оолдар бодуңу азовдунче мээр бергенер. Чогуанын эске та-лазында ийги азов ба-за чедип келген. Ам аткылажыкын ажып-бил-е эгелен. Тулушкунуңар кай-лаа таладан изип болган. Январын ол азыг-туңуңе бистин оолда-рымыс дидим-чүрекир, ин-тернационалчы хөрөңгө бер-янын чоруу база катап көргүскөнер. Душманнары боолашкан, улам чоңуш-лап чоруу орган бир бодун-че харын оштары алаа да-гылчылар С. М. Конгар, А. Болотов, В. Сат, Ю. Ооржак олар база кам-хайра чок берип турганар. Аана да-йынчылар Павел Смирнов, Юрий Таранов, Сергей Соло-вьев олар душманнарын сок-саш кыны бергенге ажыг-лап, улам бурунгарлашканар.

Душманнар совет дайын-чыларын халаашкыныг шийдишкен, балгыланган, алыртып, ах хар кырыла чыткан эштери кагаш, да-гынын арга хары талашыг дедир чорупканар. Карайгы дүңгө чедир оларын-биле сүрүшкен, дедир эшкен. Даартында бир азов келеп челе бөөрге, душманнар би-чин чер-бажындаа алы-че-мин беэни кагаш, алыгаче-верге чүдүртүгөн чорупкан болган. Ол болгаш өске, даа тулушкунуңарга кириш-кен, алаагыр-кашпалай, эрес-дидим чоруу көргүс-көн дээр Сайын-Маадыр Кон-гар «Дайынчы шыгалар дээр» деп медаль-биле шап-

наткан. Оон өске эштери ба-за ол ышкан бистин чалгыс чер чурттугларында Ада-ан. Маадырлар Юрий Ооржак, Чалаалаан Валера Сат ко-мандинин дуузалыг би-житкенер.

Ам дайынчынын бодунга сестен берилер. — Эң чок экин, Улуг-Хем чурттуг Гера Балчый-оол боо-ладым каарга кончуг хому-лаан мен. Келгеш эжминги хөөрүңе барым. Мындаа чыгаша чурттуг сактышкымын хуңуңе база чедип чор-дум. Оон апында бичин аф-ган чаштар кончуг көргө-чиг болуп чорду. Олар аш-тан туралар, көөргө кара-тар оңкай, ийи шөгтерер, аажок артыг болулар. Хлеб бөөрге халчок өөрүтүрер. Намдыктарын харын-даа хоа, боду чок, Бичин кижиге ойнарактар черге чы-дарга барып сепирин алыр. Оларын душманнар кыла-лаа болуп, чыста хоа бөө-лер. Ол дээрже имперализм-ни дөрт үлгелерин ийи деп чүвени кижиге болап, кы-жын өжөң-кымы, кыжын хайры! Душманнары узул-ка-ла туруксаан келир.

Бөгүн оолдар тайбын иште. Сайын-Маадыр Конгар Кы-зыл-Тастың «Рембиктехника» ажаллап, бистин амгы эде тургустунуңуңуңуңа уагы кирип турар. Оон өңүн иш-ти Люба педагогика инсти-тутунун бирги куруунда, бичин кызы Аржаана шу-дуртайын маинап, хүн-хү-нү-биле өзүп оорат. Ол ам-дымында кырган-авазын азыралды. Улуг салгалы дайынчы, күш-ажылчы үлө-гө, иш салгап алга солдаттын анык өт-бүлөзүнө ажал-кыны, чогаалчы ажал-кыны күзөп калынар.

Б. СЕДЕН-ХУРАК.

КИЖИ БҮРҮЗҮНГЕ ЭРГИМ

Шериг болгаш байрым-ныг ол тураскаал чокта Александр пармын-лаа, Кремль-даа, Москваны-даа сактыр берге. Ол шыгыг болгаш өңдүр улуг: кымыр кымыл кымыл гранит, солдат каска, кара мраморада хүлө-сүлдөс. База алдарын мон-ге олу.

Ада-чурттуг Улуг дайы-ныга өлүрткөнерге турас-каал кылдыр Тилелгенин даашташкынын соонда, 1945 чылда-ла улуг, чагай монументтер дээрже шап-тыгып үңгөн, мемориалдар, обелисктер тургустуну-лаан. Ыччала-даа Москвада Бидинмес солдаттыг хөө-рүңгө дайны дугайында кол тураскаал болуп.

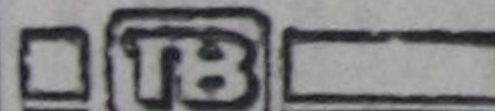
Бидинмес солдатка ол ту-раскаалга Ленинград шоссе-нин 41-ги километринде акы-думча хөөрүңе бидил-диги солдаттын мага-болу-кымы экелген, тураскаалды 1967 чылдын май 8-те ажал-кан.

Дайны хоочунарынын со-вет комитетинин дарганын бирги оралакчымы Совет Эви-лекчилер Маадыр А. П. Ма-рковс мичаар сактып тур-ган «Канай партия Төп Комитет» болгаш Совет ча-зак тураскаал тургузар дугайында шийтирген хулаа-гезин улуг өөрүшкү-биле у-каан. Мемориалды ажы-дышкыныгга муң-мун моск-

вичлар келген. Ол хүн Александр пармын чекек да-лайы апарган. Тураскаалды ажалынын бөлүгүңа ажалы-ныг кижиге, монге отту кымыр белик алдарга таварышкан дөмдөлгө ажалыг бол-гаш чоргаралдык мен.

«База катап май. База катап Кремльдин ханалары-нын барына Александр са-дында өргүн чон. Гранитте — кымыл гоодалыкар. Эл-дөштиг чок талымыда монге ногаан шынар. Мон-ге от чанында анык дайын-чылар — фронтчулар-тин, лекчилерин оолдарын.

Ол тураскаалга келгенер-нин сепкил-хөөңү калжыгы? Совет Эвлекчилер ийи да-шпыр Маадыр авиация мар-шалы Н. М. Скоморохов: — Стүрөөл. Бөрүшүдүг база ажал-шүктүгүг сак-тышкыныналар, фронтчу өңүктөр-бил

7.00 — Эртеңги гимнаст

Е. ТАНОВА.

О. ОНДАРНЫҢ фотозу.

Т. Новицкий.

Дыкка-ла тр олутур келген
буура чорундаа болбас
ашмактың дужерин маанат ту
уруп берген. Ашмак боданын
болдыркан: «Ындыг жас»,
буурунч кыркынче чүрү
ишти терек будуу суккан
жыргы бадырбас болза чор
жог. — деп шикитиралыш
туурунч иштин долору дол
терек будуун тыраап, бадмы
ныла бадмына млдиртынма
терге салып-ла бадмыркан
жерге барып эмге, дэи
болса буура халым барбай
уурутулган ууру тууу баа-
лап берген. Чалгыс-даа буу-
рунчарбай таптай бадмы
нылап будук лаадым бадмы
лабастай бөрөгө ам кай
буура еөрүнч чорукана
буура кыжын кыжы сызыр
янда ону алдан-биде кызыр-
ууру чоток, чалгыс-даа буу-
рун чоток артырбай ууру
сакшат амыраар чүе-лр.

Д. ОНЛАР

МУЗЫКА КРОССВОРДУ

рыпче мөөнөзүн. Геббелстин хөжөөрүнө баталууну бе-
син дайычте кыргын. Ын-
чалда-даа Тилкегенди Тутта-
рап, киниктеп бис.

Меситон Варламовичи
болган, силерин-бызе каа-
туулукуңа кыргын чо-
раай бүгү да дайычларга
ол дэин мөгөйүн түр бис.

Бистер Тигаргенде кеш-
тастагын бажкын көргөн
ою тапкандыс. Оол кы-
рында бир күнөл (бонугу)
чөк болду. Артында-ла
45 чылда Тилкегенди Кы-
мал туту киникти түгүн кы-
пал чогуу. Ою септөө-
дүн кам чык мурунда ап-
каалган-даа болза, ою сеп-
төрийн уламчылашканын. Ба-
жынын септелгенге колчу-
дүгүн дооснапкан. Рейхста-
гын ханаларына тилкечи-
лерин (бистин шеригери-
вистин) бижкемелери амчок.
Олары Москва, СССР-ны
Ческетит Куттеринин Тел-
музейинде көртү болур. Не-
мед анфайштерин маалыр-
ларыстың австрогаын биж-
гөн олоң кам плалары

ийи чым болган, мычала
 ла-даа бу хөрдө хүндүдү
 танийын ам-даа турмушаа,
 байырлагыла-гыла үр-
 чүдү солчуң, боттарың
 түп-аягың албайн совет
 оларга эрттирген турмуш
 үмүдүң тайымды! аяң
 аягыңчы Михаил Соболев
 тур. Москва чамыга ол те-
 туттуң. Комсомол
 жар чүүд техникуму
 ооскан. Оң жазыла Пенза
 блястың Каменки хоорай
 ая келген алаа дайынчы
 аялы Ташев. Электри каң-
 чкылап ачылган турган.

Маалаа хөй салың тур-
 бериг автобустар, чик ма-
 налар кээр, олар кинолар-
 ы, чуркунтары тыгтырыл-
 ылар. Даштын кийлер
 түрү түп-аягыңда турар
 тийиң оолдарыңың ары-
 ырыңчы кыңгызтойган ка-
 ың, калың-ла-бир чүсөй
 угыйлаа иштинде сыммыр-
 ың чугааларлар,

Хүнүнүң, азыгыз-даа,
 оокта-даа Тиграртең хо-
 ыңчы аяңы дайынчылар
 гүлдүдүң тайнымага туруп,
 алчуң турар.

Долгалам ырымжы. Чүгүң
 даамдарлар уаңу чыдар...

Ю. ДМИТРИЕВ.

«Иван Сусанин» деп
родан персонаж. 2. Итали
попнотр. 3. Удуг орус
попнотр. 4. Бичин принц
балеттин автору. 5. Урер
кум. 6. Ладтын кол турум
кум. 7. Кийгы бээр инстру-
т. 8. Чогаалдын кол ут-
тин илереткен аялга. 9.
ервал. 10. Оркестрин
теги-биле, операга чап-
кижиниң тәгтен номери.

11. Шинге болган концертте
билеттер саттыгын дугайын-
ла чарлаа. 12. Орус улустун
таңчызы. 13. Музыка чогаал-
чы. 14. Римский-Корсаков-
туң өөрсини, аялмалы тур-
гун хоорайы. 15. Хейнүк ка-
чыгдал ырчы. 16. Француз
композитор.

Б. ООРЖАК тургускан.
Өвүр район.

RESEARCH

Республикада шокар булгаар, чамдык черлерге биче чаыстаар. Соңгу-барыныч тент хаттын дүргөсү секундта 9—14, күштөдө бергенде 15—20 метр чедер. Дүгө агарыныч температурасы 2—4 градус соор, чамдык черлерге 5—7 градус чыгыр. Хүндүс 10—12, чамдык черлерге 12—14 градус чыгыр.

Кызылта чуга булуттаа биче чаыстаар. Дүгө агарыныч температурасы 2—хүндүс 12—14 градус чыгыр.

КИНО

*Ход випрецен: 11,20. *К
 русель на базарной площ
 ие: 9,30. 13,00. 14,50. 16,4
 18,30. 20,20 шафтарля.
 *КАА-ХЕМ: *Трембл
 14,00. 16,00. 18,00. 20,0
 шафтарля.
 *ПНОНЕР: *Певеста по
 земного принца: 9,10. *А
 ильа трысоука слова в бож
 0,50. 12,30. 14,10. *Лег
 ильа быть молодим?: 14,1
 16,00. *Консц атамала
 17,40. 20,30 шафтарля.
 *ЧАЙГЫ: к:т. *Или

ТЕЛЕФОНАРЫ:

редакторлун 2-24-63, редакторлун оралакчыларынын 2-35-24, 2-23-54 харыс салгалыг секретарьнын 2-23-35, секретариатынын 2-23-35, партияжи амыдырал болгаш улетпур кылдыстыринин 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузул кылдыстыринин 2-37-13, чагала кылдызинин 2-41-27, информатия кылдызинин 2-20-60, культура кылдызинин 2-23-54, кады ажал-агыг кылдызинин 2-21-47, корректорларын 2-27-41, бухгалтерларын 2-12-45, солун калбай барганда 2-32-75 телефоточке долгаар.

Солуннун индексин 54241.
Чылаа 300 катап үнөр.
Хөмчөөлү 2 парлалга амазы
Тиражы 22108 экз.

Тыва АССР-ниң Ном үлдүрер чери
полиграфия болгач ном садымны
херектериниң таалам-биле куруш
комитетиниң типографказы, Кызыл
Шетиникин болгач Кравченко
кулумчузу, бажың № 1.

Чагыр № 3503,
ТС—00632